

Leerling-tevredenheid.

Naar welk schooltype kun je je kind het best sturen?

Door: Marre Henraat, Kevin van Kampen en Anne Willems.

Master Studenten Science Teacher Education, Universiteit Utrecht, IVLOS.

Als je gevraagd wordt om een doorsnee leerling op het voortgezet onderwijs te omschrijven, wat zou je dan antwoorden? Wellicht komen daarin kreten als deze in naar voren komen: lui, ongeïnteresseerd, geen zin in werken, maakt nooit huiswerk, luistert niet, te laat komend, brutaal, kortom een uitstraling van dikke ontevredenheid. Dat is wat leerlingen kunnen uitstralen, maar zijn leerlingen ook echt ontevreden? Zo ja, waar kan dit aan liggen? Niet elke school is hetzelfde. Wellicht dat de opzet van de school, het schooltype invloed heeft op de tevredenheid van de leerling. In dit onderzoek hebben we gekeken naar de tevredenheid van leerlingen op drie verschillende typen onderwijs; klassiek, Montessori en een vernieuwend. Waarbij de centrale vraag luidt: is er een verschil in leerling-tevredenheid tussen deze drie schooltypen?

Inleiding

In de basis moet een school de leerling gedegen onderwijs aanbieden. De vraag is echter, waar begint dit? Elke school heeft haar eigen doelstellingen vastgesteld. Uit deze doelstellingen komt naar voren op welke manier de school het onderwijs wil vormgeven. Een aspect waarbij niet aan voorbij gegaan kan worden bij het opstellen van deze doelstellingen, is de tevredenheid van de leerling. Als een leerling niet te spreken is over de organisatie op school, zijn klas of de manier waarop de mentor met zijn problemen omgaat, zal dit ten koste kunnen gaan van de resultaten. De leerling moet een bepaalde mate van tevredenheid hebben.

Het is voor scholen van belang om na te gaan hoe tevreden de leerlingen zijn over de school. Leerling-tevredenheid is voor meerdere zaken van belang. Allereerst zegt het iets over de schoolbeleving van leerlingen. In het onderzoek van Borup en Holstein (2006) werd gekeken naar scholen waar onder andere adviezen werden gegeven omtrent hygiëne, anticonceptie, SOA's, roken en alcohol. Uit dit onderzoek bleek dat leerlingen die meer tevreden waren over de school meer geneigd zijn om deze adviezen op te volgen. In dit onderzoek werden de adviezen gegeven door een schooldokter maar in het Nederlandse schoolsysteem komt dit meer overeen met de rol van de biologiedocent en de vertrouwenspersoon of mentor. Daarnaast heeft de mate van schooltevredenheid invloed op het psychologisch welbevinden van de leerling, de betrokkenheid tot de school, de absenties, schooluitval en gedragsproblemen (Verkuyten and Thijs 2002). Uit deze onderzoeken blijkt dus dat het van belang is dat leerlingen tevreden zijn over de school en dat het daarom belangrijk is dat scholen dit onderzoeken. Het onderzoek naar leerling-tevredenheid kan ook een belangrijk controlemiddel zijn in het kader van de schoolorganisatie. De schoolleiding kan hele mooie doelstellingen voor de leerling hebben opgesteld, als blijkt dat deze in de praktijk niet tot tevreden leerlingen leiden,

kan de school deze doelstelling wellicht heroverwegen en/of aanpassen. Daarnaast kunnen scholen die willen vernieuwen de tevredenheid van leerlingen gebruiken om vast te stellen welke richting ze als school op willen. De vraag van een school zou kunnen zijn: "Houden we vast aan het klassieke systeem of kiezen we een meer vernieuwende richting?". Met name dit laatste aspect kan een interessante zijn voor een school die toe is aan bijvoorbeeld een nieuw gebouw. Houd je bij de inrichting van het nieuwe gebouw rekening met de weg die je wil inslaan? Na een verandering kun je opnieuw de tevredenheid van leerlingen testen en deze vergelijken met de situatie voor de verandering of met andere scholen. Als laatste kan tevredenheidonderzoek dienen als reclame voor het werven van nieuwe leerlingen. Een hoge beoordeling van de leerling-tevredenheid geeft aan dat de leerlingen een positief beeld hebben van hun school.

Wat zijn dan de belangrijke aspecten die binnen de tevredenheid van leerlingen passen? Hoe bepaal je of een leerling tevreden is of niet. Stel je stelt de volgende vraag aan een willekeurige leerling: 'Ben je tevreden op school?' Wat voor antwoord kun je dan verwachten? Onbepaald veel. Het gegeven antwoord hangt van heel veel factoren af. Misschien heeft deze leerling net een onvoldoende terug gekregen, of is hij er net bij geschiedenis uitgestuurd, wie weet heeft hij juist net bij gym het hoogst gesprongen. Een dergelijke vraag is zo breed en open dat het antwoord niet representatief is voor de echte tevredenheid van de leerling over zijn of haar school.

Uit eerder onderzoek is gebleken dat de reacties op vragen die peilen naar de tevredenheid van leerlingen met betrekking tot de klassensituatie in sterke mate samen hangen met de algemene tevredenheid van leerlingen op school. In dit onderzoek van komt ook naar voren dat met name inspraak op klassenniveau en een docent die zowel als opvoeder en als begeleider van

leerprocessen fungeert een groot effect hebben op het welbevinden van leerlingen (Engels en Aelterman 2002). Zowel de grootte van de school als het geslacht blijken invloed te hebben op de tevredenheid van leerlingen (Loukas en Murphy 2007). Meisjes zijn significant meer tevreden dan jongens en leerlingen van een grotere school zijn minder tevreden dan leerlingen die op een kleine school zitten (Loukas en Murphy 2007). In Arizona is onderzoek gedaan naar het effect van het leerjaar op de tevredenheid en daar kwam uit dat de tevredenheid daalde van het eerste tot het achtste leerjaar en niet varieerde van het 9 tot en met het 12^e leerjaar (Okun *et al.* 1990). In ons onderzoek worden een tweede en een vijfde klas vergeleken wat overeenkomt met het 8^e en 11^e leerjaar. In eerder onderzoek is gekeken naar het effect van geslacht, etnische achtergrond, grootte van de school, setting van de school (stads of dorps) en het leerjaar op de tevredenheid van leerlingen (Okun *et al.* 1990; Engels en Aelterman 2002; Verkuyten en Thijs 2002; Loukas en Murphy 2007), maar voor zover bekend is er nog geen onderzoek gedaan naar het verschil in tevredenheid tussen conventionele, Montessori en vernieuwende scholen. Daarom kan dit onderzoek een nieuw inzicht geven in de tevredenheid van leerlingen. Om wat meer grip te krijgen op verschillende aspecten waar leerlingen tevreden over kunnen zijn is voor een onderzoek van de organisatie Kwaliteitscholen gekozen (methode: instrumenten) (Kwaliteitscholen 2009). De leerling worden in deze enquête binnen een negental categorieën vragen gesteld. Te weten:

1. **Schoolkeuze**; school van keuze door leerling.
2. **Klas**; hoe ziet de leerling zijn/haar directe klas?
3. **Mentor**; hoe ziet de leerling zijn/haar mentor?
4. **Docenten**; is de leerling tevreden over de kwaliteit van de docenten?
5. **Veiligheid**; voelt de leerling zich veilig op school?
6. **Buitenschoolse activiteiten**; hoe worden deze activiteiten gezien en beoordeeld?
7. **Organisatie**; hoe worden de schoolregels toegepast?
8. **Werkdruk**; wat vinden de leerlingen van de werkdruk met betrekking tot het huiswerk?
9. **Resultaten**; is de leerling tevreden over zijn eigen cijfers?

Het is al eerder kort aangestipt, zijn leerlingen per definitie onafhankelijk van de school in gelijke mate(on)tevreden? De onderzoeksvraag die we hierbij gesteld hebben is als volgt: is er een verschil in leerling-tevredenheid tussen verschillende schooltypen? Om antwoord te kunnen geven op deze vraag kijken we in dit onderzoek naar drie verschillende schooltypen: de 'gewone' school met het klassieke schoolsysteem, een conventionele school; een Montessorischool; en een school met een unieke vernieuwende visie, een

vernieuwingschool. Voor dit onderzoek zijn zes deelvragen opgesteld om in stappen beter antwoord te kunnen geven op de onderzoeksvraag. Te weten:

1. Verschillen in tevredenheid tussen leerlingen van de 2e en de 5e klas binnen één school.
2. Verschil in tevredenheid tussen leerlingen van de 2e klas, bij de drie scholen. Is er een relatie tussen het schooltype en de tevredenheid van leerlingen?
3. Verschil in tevredenheid tussen leerlingen van de 5e klas, bij de drie scholen. Is er een relatie tussen het schooltype en de tevredenheid van leerlingen?
4. Verschil in tevredenheid van leerlingen in het algemeen tussen de drie type scholen.
5. Hoe de verschillende schoolleidingen tegen leerling tevredenheid aankijkt.
6. Hoe deze visie van de schoolleidingen in de praktijk naar voren komt

Uit verschillende onderzoeken blijkt dat er diverse aspecten van invloed zijn op de tevredenheid van leerlingen. Negen aspecten komen in dit onderzoek naar voren. De scholen die aan dit onderzoek meewerken zullen onderling op aan aantal aspecten, zoals de klas en werkdruk, waarschijnlijk verschillen van elkaar. Op de vernieuwingschool is er namelijk een groot deel van de dag geen sprake van een gebruikelijke klassensituatie. Hieronder wordt een groep van ongeveer 28 leerlingen in één ruimte onder leiding van één docent verstaan. Verder is er op de Montessorischool meer ruimte voor leerlingen om het werk te verdelen, waardoor een mindere sterk gevoel van werkdruk kan ontstaan vergeleken met de andere twee scholen. Op andere aspecten, zoals buitenschoolse activiteiten, is de verwachting dat de verschillen en daarom de tevredenheid kleiner zullen zijn. Uit het onderzoek van Okun *et al.* (1990) blijkt dat de tevredenheid tussen negende en twaalfde jaar (Nederlandse systeem: derde en zesde leerjaar) constant blijft. In de leerling-tevredenheid is in de acht jaar daarvoor een daling te zien. Hieruit komt de verwachting voort dat er weinig verschil zal zijn in de tevredenheid tussen de tweede en vijfde klas. Mocht er toch een verschil zijn dan is de verwachting dat de leerlingen uit de tweede klas meer tevreden zijn dan de leerlingen uit de vijfde klas.

Methoden

Respondenten

Binnen het onderzoek is er vanuit twee onderzoeksgroepen informatie verkregen, de leerlingen en de schoolleiding.

Leerlingen

De eerste groep respondenten voor het onderzoek zijn de leerlingen van drie verschillende scholen. Dit zijn alle

drie scholen die niet behoren tot de grote steden van Nederland. De conventionele school heeft een regionale functie, waardoor er leerlingen uit diverse kleine steden en dorpen uit de omgeving binnen de school aanwezig zijn. Op 1 augustus 2009 bestond deze school uit ongeveer 2400 leerlingen. De Montessorischool wil het onderwijs zoveel mogelijk af te stemmen op de individuele leerling met zijn eigen mogelijkheden, omstandigheden, interesse en werktempo. Op 1 augustus 2009 bestond deze school uit ongeveer 800 leerlingen.

De vernieuwingschool heeft een specifieke domeinstructuur, daarnaast staat het samenwerken tussen leerling en docent centraal, leerlingen worden gestimuleerd initiatief en zelfstandigheid te tonen. Hierdoor kiezen leerlingen waarschijnlijk specifiek voor dit onderwijs. Op 1 augustus 2009 bestond deze school uit ongeveer 1200 leerlingen.

Voor het onderzoek naar de leerling-tevredenheid is het niet raadzaam geacht om de eerste klassen en de eindexamenklassen te bevragen. De bruggroepen hebben nog te weinig ervaring met de school. Eindexamenleerlingen zijn te druk bezig met het centraal schriftelijk later dat jaar en de toekomst. Om toch een zo groot mogelijke ervaringstraject te kunnen dekken, vanuit zowel de onder- als bovenbouw, is gekozen om tweede en vijfde klassen als onderzoeksgroep te bevragen. Alle leerlingen uit deze klassen werken mee aan het onderzoek. Gemiddeld genomen over alle scholen, zaten er 25 leerlingen per klas. Op alle drie de scholen hebben twee tweede klassen deelgenomen aan het onderzoek. Van de vijfde klassen is er respons vanuit twee klassen van zowel de Montessorischool als de vernieuwingschool. De klassen zijn gemengd, waardoor zowel jongens als meisjes aan het onderzoek deelnemen. Daarnaast is ook het niveau van de leerlingen gemengd in de tweede klassen op twee van de scholen. Havo- en vwo-leerlingen zitten hier in één klas samen. Op de conventionele school is daarom een havo- en een vwo-klas opgenomen vanuit de tweede klassen. In de bovenbouw is er geen sprake van gemengde klassen hier hebben alleen de VWO 5 groepen deelgenomen aan het onderzoek. De leeftijd van de respondenten is bij de onderbouwleerlingen 12 à 13 jaar. In de bovenbouw is dit 16 à 17 jaar.

Teamleiders

De onderzoeksgroep met betrekking tot de schoolleiding bestaat uit teamleiders. Van elke school heeft een teamleider meegewerkt aan het onderzoek.

Instrumenten

In dit onderzoek is er gebruik gemaakt van een enquête van de organisatie Kwaliteitscholen. Deze organisatie is gericht op het bieden van middelen om de kwaliteit van scholen te bepalen. Deze organisatie stelt enquêtes

samen voor gebruik in het onderwijs. De literatuur en de vraag vanuit scholen vormen hiervoor de basis.

Leerlingen

Voor het onderzoek zijn verschillende instrumenten gebruikt. Bij de eerste onderzoeksgroep, de leerlingen, is een digitale enquête afgenomen. Hiervoor is gebruik gemaakt van een enquête van Kwaliteitscholen, de enquête leerling-tevredenheid (Kwaliteitscholen 2009). De enquête is gericht op leerlingen zoals die ook is afgenomen in dit onderzoek. Kwaliteitscholen heeft binnen het onderwerp tevredenheid verschillende aspecten bepaald en gedefinieerd. Aan de hand hiervan is de vragenlijst ontwikkeld. De vragenlijst heeft pretests ondergaan op scholen en is naar aanleiding daarvan geoptimaliseerd. (Bijlage 1) Een grote groep scholen heeft deze test al eerder uitgevoerd en dienen als benchmark (landelijk gemiddelde). De enquête bestaat uit 59 vragen. De leerlingen geven een antwoord op een vijf puntsschaal, van zeer oneens tot zeer eens.

Om de verschillen tussen de drie verschillende typen scholen wat dieper aan bod te laten komen, zijn er 14 extra vragen ontwikkeld. Al deze vragen zijn positief gesteld. De vragen zijn gepretest op de vernieuwingschool onder zes leerlingen op beide niveaus (2^e klas HAVO/VWO en 5^e klas VWO) en aangepast op een paar punten (Bijlage 2). Deze extra vragen zijn tijdens het onderzoek op de vernieuwingschool niet door de leerlingen beantwoord.

Teamleiders

Om inzicht te krijgen in de ideeën en organisatie binnen de verschillende scholen met betrekking tot de tevredenheid van hun leerlingen is een digitale vragenlijst ontwikkeld, gericht op de teamleiders van scholen. Hierbij komen vragen aan bod zoals: "Is uw school actief in het verkrijgen van leerling-meningen in het kader van tevredenheid over de school?" en "Als blijkt uit een leerling-tevredenheid onderzoek dat uw leerlingen op één of meerdere aspecten minder tevreden zijn, of zijn geworden, worden er dan stappen ondernomen?". Voorafgaande aan de vragen wordt het onderzoek en het doel van de enquête nader aan de respondent toegelicht door middel van een inleidende tekst. (Bijlage 3)

Opzet

Leerlingen

Onder het onderdeel respondenten worden de specifieke gegevens over de respondenten geven. Hier wordt nader ingegaan op de procedure die gevolgd is bij het afnemen. Op alle drie de scholen is het onderzoek bij de leerlingen afgenomen buiten een periode van toetsing. Dit om te voorkomen dat leerdruk of toetsprestaties van dat moment van invloed zijn. Daarnaast is het moment van afname afgestemd op de periode in het jaar. Het onderzoek is afgenomen in de maanden januari en

februari. In deze periode hebben de leerlingen genoeg tijd gehad om ervaringen op te doen met de verschillende aspecten van tevredenheid die in het onderzoek aan bod komen, maar zijn nog niet bezig met de afronding van het jaar. Kwaliteitscholen geeft voor het afnemen van deze enquête ook dit advies (Kwaliteitscholen 2007). Daarnaast speelde de beschikbare tijd voor het onderzoek een rol, aangezien de data voor het op tijd afronden van het onderzoek voor maart 2010 beschikbaar moest zijn.

Elke klas heeft dezelfde instructie gekregen voorafgaand aan het invullen van de enquête (Bijlage 4). Deze instructie is op papier verstrekt aan de personen die het onderzoek afnamen. Op deze manier zijn de verschillende klassen en scholen zo veel mogelijk gelijk geïnstrueerd. Daarnaast heeft elke klas apart de vragenlijst ingevuld. Dit gebeurde tijdens lessen die door de school beschikbaar zijn gesteld. De aspecten periode van afname en gelijke instructie zorgen er mede voor dat de klassen binnen een school onderling vergeleken kunnen worden. Dit is ook het geval voor een vergelijking van de klassen tussen de drie scholen. De respons op de scholen verschillen enigszins, dit heeft verschillende oorzaken. De vernieuwingschool heeft de extra vragen niet beantwoord. Op de conventionele school is er geen representatief aantal respondenten van de vijfde klassen, doordat er op het moment van afname zich problemen voordeden bij het inloggen.

Teamleiders

Voor het onderzoek naar de ideeën en organisatie van de school hebben, teamleiders de vragenlijst digitaal ontvangen. Deze zijn verstuurd door de onderzoeker die werkzaam was op de betreffende school in de periode dat de school meewerkte aan het onderzoek onder de leerlingen. Om te voorkomen dat de interviewer een rol speelt in de respons van de respondenten is voor een digitaal instrument gekozen.

Analysemethode

Leerlingen

Niet iedere school heeft de volledige enquête ingevuld in verband met de wens van de vernieuwingschool om de enquête ieder jaar hetzelfde te houden. Voor de analyse zijn alleen de vragen gebruikt die door alle drie de scholen zijn ingevuld. Dit zijn in totaal 40 vragen. Verschillende vragen zijn samengenomen per categorie. In tabel 1 staat weergegeven welke vragen binnen één categorie zijn geanalyseerd. Van elke vraag is de gemiddelde score berekend per school, per leerjaar binnen iedere school en voor de benchmark. Vervolgens is er voor elke categorie een gemiddelde berekend ook weer per school, per leerjaar binnen de school en voor de benchmark. Ook is er voor het totaal een gemiddelde berekend. Dat is een gemiddelde van de score op alle 40 vragen. Dit is ook weer berekend per school, per leerjaar

binnen de school en voor de benchmark. Deze verschillende gemiddelde scores liggen iedere keer tussen de 1 en de 5. Doordat er een gemiddelde is genomen is dit een interval/ratio variabele. Bij vergelijkingen met de benchmark is er alleen getest op significantie wanneer de schoolscore tenminste 0,20 lager of 0,45 hoger is dan de benchmark. Hier is voor gekozen omdat door Kwaliteitscholen wordt gesteld dat een school matig scoort wanneer de score meer dan 0,20 lager is dan de benchmark, en goed scoort wanneer de score meer dan 0,45 hoger is dan de benchmark. Wanneer de scholen of klassen onderling zijn vergeleken is er getest wanneer het verschil groter is dan 0,30. Bij iedere test zijn twee groepen met elkaar vergeleken. Aangezien alle data niet normaal is verdeeld, is bij elke analyse de Mann-Whitney U test gebruikt.

Tabel 1. Nummers gebruikte vragen per categorie

Categorie	Vraag
Schoolkeuze	1
Klas	2 t/m 8
Mentor	18 t/m 20
Docenten	35 t/m 44
Veiligheid	9 t/m 17
Buitenschoolse activiteiten	48 t/m 50
Organisatie	28 t/m 34
Werkdruk	21 t/m 22
Resultaten	15 t/m 17

Teamleiders

De analyse van de digitale vragenlijsten van de teamleiders bestaat uit het beschrijven van de resultaten. Verder worden de reacties van scholen met elkaar vergeleken.

Resultaten

Teamleiders

Om de vraag hoe scholen aankijken tegen hun leerling-tevredenheid te beantwoorden hebben teamleiders hierover vragen ontvangen. Hieruit blijkt dat de scholen vragenlijsten afnemen bij hun leerlingen met als onderwerp tevredenheid. Op de vernieuwende school wordt er, wanneer daar aanleiding voor is, op het niveau van onderwijsteams naar de resultaten van deze vragenlijsten gekeken naar mogelijke oplossingen. Op de conventionele school worden de resultaten van elk jaar als instrument gebruikt bij het opstellen van het schoolplan van het nieuwe schooljaar. Naast deze vragenlijsten zijn er mogelijkheden voor de leerlingen op alle drie de scholen om hun mening kenbaar te maken via een leerlingenorgaan. Dit is op de vernieuwingschool via een klankbordgroep, waarin uit elke klas twee leerlingen deelnemen. Op de conventionele school is er per onderwijsteam ook een klankbordgroep, maar alleen in de bovenbouw nemen daar ook leerlingen aan deel. Op zowel de conventionele school als de Montessorischool kunnen leerlingen zich vrijwillig aanmelden voor de

leerlingenraad. Er is hier geen sprake van een vertegenwoordiging van leerlingen uit elke klas.

Leerling-enquête

De resultaten van de leerling-enquêtes zijn geanalyseerd en wanneer nodig getest op significantie. Alleen de vragen die door alle drie de scholen zijn beantwoord, zijn hierin meegenomen. In tabel 2 staan de gemiddelde scores per categorie weergegeven, daarnaast worden deze gemiddelden in figuur 1 grafisch weergegeven. De verschillen en overeenkomsten tussen de scholen onderling en met de benchmark zijn hierin terug te vinden.

Als eerste zijn de scores per school vergeleken met de benchmark. Voor de vernieuwingschool (VS) en de Montessorischool (MS) zijn de totaalscores gebruikt, dus tweede en vijfde klas samen. Voor de conventionele school (CS) zijn er geen gegevens voor de vijfdeklas. Daarom is bij de conventionele school alleen de tweede klas vergeleken met de benchmark. Wanneer een score meer dan 0,45 hoger of 0,20 lager is dan de benchmark is er getest of dit verschil significant is. De data is niet normaal verdeeld, hierdoor is de significantie door middel van de Mann-Whitney U test berekend. Geen van de scholen verschilt in het totaal significant van de benchmark. Alle drie de scholen scoren significant beter dan de benchmark in de categorie schoolkeuze ($P < 0,001$). De vernieuwingschool en de conventionele school scoren beide significant beter dan de benchmark in de categorie buitenschoolse activiteiten (VS: $P < 0,001$; CS: $P = 0,001$). De Montessorischool scoort significant beter dan de benchmark in de categorie mentor ($P < 0,001$). Verder zijn er geen categorieën waar een verschil is gevonden met de benchmark. Daarna is gekeken of er op de vernieuwingschool of Montessorischool een verschil

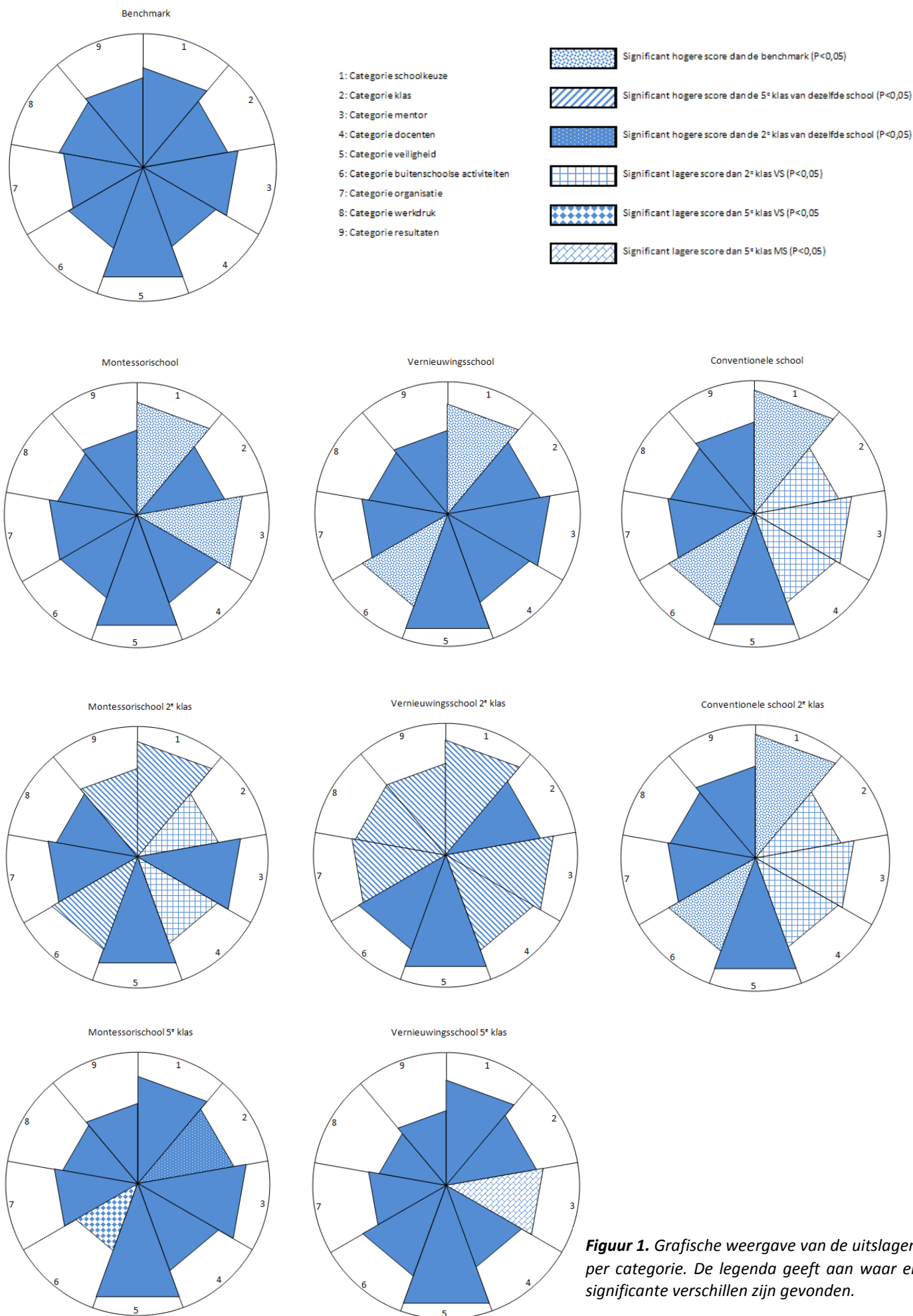
was tussen de resultaten van de tweede en vijfde klas. Hiervoor zijn de gemiddelde scores van de vijfde klas afgetrokken van de gemiddelde scores van de tweede klas. Wanneer het verschil groter is dan 0,30 is getest of dit verschil significant is. In totaal scoorde bij de VS de tweedeklas significant beter dan de vijfde klas ($P = 0,004$). In de volgende categorieën scoorde bij de vernieuwingschool de tweede klas hoger dan de vijfdeklas: schoolkeuze ($P = 0,022$), resultaten ($P < 0,001$), mentor ($P = 0,012$), werkdruk ($P < 0,001$), organisatie ($P < 0,001$), docenten ($P = 0,001$). Bij de Montessorischool scoorde de tweede klas significant hoger in schoolkeuze ($P = 0,038$), resultaten ($P = 0,033$) en buitenschoolse activiteiten ($P < 0,001$). De vijfde klas scoort significant hoger op klas ($P = 0,001$). De tweede klas leek in totaal hoger te scoren dan de vijfde klas, maar dit bleek niet significant te zijn ($P > 0,05$) (Figuur 1).

Vervolgens is er gekeken of er binnen de tweede klas verschillen waren tussen de scholen. Hiervoor zijn de gemiddelde scores van de tweede klas van de ene school afgetrokken van de gemiddelde scores van de tweede klas van de andere school. Wanneer het verschil groter is dan 0,30 is getest of dit verschil significant is. Dit is weer getest met de Mann-Whitney U test omdat de data niet normaal verdeeld bleek te zijn. In totaal zijn er geen verschillen gevonden tussen de drie scholen. Daarna is gekeken naar de verschillende categorieën. Tussen de Montessorischool en de conventionele school zijn ook daarin geen verschillen gevonden. De conventionele school scoorde significant lager dan de vernieuwingschool in de categorieën klas ($P < 0,001$), mentor ($P = 0,016$) en leraren ($P = 0,003$). En de Montessorischool scoorde significant lager dan de vernieuwingschool in de categorieën klas ($P = 0,001$) en leraren ($P = 0,049$). De

Tabel 2: Gemiddelde score per categorie

^a Significant hogere score dan de benchmark ($P < 0,05$), ^b Significant hogere score dan de 5^e klas van dezelfde school ($P < 0,05$), ^c Significant hogere score dan de 2^e klas van dezelfde school ($P < 0,05$), ^d Significant lagere score dan 2^e klas VS ($P < 0,05$), ^e Significant lagere score dan 5^e klas VS ($P < 0,05$ en) ^f Significant lagere score dan 5^e klas MS ($P < 0,05$)

	VS 2 ^e	VS 5 ^e	VS totaal	CS 2 ^e	MS 2 ^e	MS 5 ^e	MS totaal	Benchmark
Schoolkeuze	4,37 ^b	3,95	4,17 ^a	4,65 ^a	4,41 ^b	4,07	4,26 ^a	3,71
Klas	3,66	3,44	3,55	3,23 ^d	3,14 ^d	3,69 ^c	3,38	3,21
Mentor	4,15 ^b	3,70 ^f	3,93	3,72 ^d	4,01	4,16	4,07 ^a	3,59
Docenten	3,84 ^b	3,27	3,57	3,35 ^d	3,53 ^d	3,52	3,52	3,16
Veiligheid	4,50	4,71	4,60	4,45	4,33	4,60	4,44	4,36
Buitenschoolse activiteiten	3,81	3,61	3,71 ^a	3,72 ^a	3,79 ^b	2,71 ^e	3,31	3,20
Organisatie	3,60 ^b	2,96	3,30	3,31	3,47	3,21	3,36	3,02
Werkdruk	3,46 ^b	2,53	3,02	3,22	3,14	2,88	3,03	3,19
Resultaten	3,47 ^b	2,80	3,15	3,44	3,37 ^b	3,02	3,21	3,33
Totaal	3,83 ^b	3,42	3,64	3,54	3,59	2,87	3,28	3,35

Figuur 1. Grafische weergave van de uitslagen per categorie. De legenda geeft aan waar significante verschillen zijn gevonden.

Montessorischool leek lager te scoren dan de vernieuwingschool in de categorie werkdruk maar dit bleek niet significant te zijn ($P>0,05$)

Als laatste is gekeken of binnen de vijfde klas de vernieuwingschool en de Montessorischool van elkaar verschilden. Hiervoor zijn de gemiddelde scores van de vernieuwingschool afgetrokken van de gemiddelde scores van de Montessorischool. Wanneer het verschil groter is dan 0.30 is getest of dit verschil significant is. In totaal leek de Montessorischool lager te scoren dan de vernieuwingschool maar dit was niet significant ($P>0,05$). De Montessorischool scoorde significant lager dan de vernieuwingschool in de categorie activiteiten ($P<0.001$). De vernieuwingschool scoorde significant lager dan de Montessorischool in de categorie mentor ($P=0.021$), en leek lager te scoren in de categorie werkdruk, maar dit was niet significant ($P>0,05$).

Conclusies

Geen van de geteste scholen scoort in zijn geheel beter dan de benchmark. Alle drie de scholen scoren op twee categorieën beter dan de benchmark en op geen enkele categorie slechter dan de benchmark. Op zowel de vernieuwingschool als de Montessorischool scoort de tweede klas in verschillende categorieën hoger dan de vijfde klas. Op beide scholen is dit vooral duidelijk in de categorie schoolkeuze en resultaten. Alleen op de Montessorischool scoort de vijfde klas hoger dan de tweede klas, op één van de categorieën. Leerlingen uit de tweede klas lijken dus meer tevreden dan leerlingen uit de vijfde klas, maar alleen op de vernieuwingschool werd het totaal significant beter beoordeeld door leerlingen uit de tweede klas ten opzichte van leerlingen uit de vijfde klas. Dit komt dus overeen met de verwachtingen naar aanleiding van het onderzoek van Okun *et al.* (1990). Er zou in vervolg onderzoek aandacht besteed kunnen worden waardoor het verschil tussen de tweede en vijfde klas veroorzaakt wordt. Dit onderzoek zou kunnen leiden tot een meer gerichte verandering in aanpak van de onder- of bovenbouw. De vernieuwingschool scoort maar op één categorie lager dan één van de andere twee scholen. Dit is de categorie mentor. De vijfde klas van de Montessorischool scoort hierop hoger dan de vijfde klas van de vernieuwingschool. Bij de Montessorischool die heeft deelgenomen aan dit onderzoek kunnen bovenbouwleerlingen een voorkeur voor een mentor aangeven. De leerlingen geven een eerste en tweede keuze op van de docent die zij als mentor willen en aan de hand van beschikbaarheid worden dan de leerlingen ingedeeld bij een mentor. Het is mogelijk dat dit de verklaring is voor de hoge score in de categorie mentor. Door deze manier van leerlingen indelen bij een mentor is de kans groter dat leerlingen vertrouwen hebben in hun mentor. Vervolg onderzoek zou uit kunnen wijzen of het zelf kiezen van een mentor bijdraagt aan een grotere

tevredenheid over de mentor. Als dit zo is zouden meer scholen op grond hiervan kunnen kiezen voor een andere methode voor het toewijzen van een mentor aan een leerling. Zowel de conventionele school als de Montessorischool scoren in de tweede klas significant lager dan de vernieuwingschool in de categorie klas en docenten. Een groot verschil tussen de vernieuwingschool en de andere twee scholen is dat de leerlingen op de vernieuwingschool een aanzienlijk deel van de dag met meerdere klassen tegelijkertijd in het domein aanwezig zijn. Er zijn dan ook meerdere docenten aanwezig. Het is de moeite waard om te onderzoeken of dit bijdraagt aan de grotere tevredenheid van leerlingen in de categorie klas en mentor. De conventionele school scoort ook significant lager dan de vernieuwingschool in de categorie mentor (2^e klas). De Montessorischool scoort significant lager dan de vernieuwingschool in de categorie buitenschoolse activiteiten (5^e klas), uit de vragen blijkt dat met name de schoolfeesten heel slecht beoordeeld worden door de leerlingen van de Montessorischool. In totaal zijn er geen significante verschillen te vinden tussen de verschillende scholen. De vijfde klas van de vernieuwingschool leek beter beoordeeld te worden dan de vijfde klas van de Montessorischool, maar dit verschil bleek niet significant. Dit (niet significante verschil) is waarschijnlijk alleen ontstaan doordat de categorie buitenschoolse activiteiten veel beter werd beoordeeld door de vernieuwingschool dan door de Montessorischool. In alle andere categorieën was de score van de Montessorischoolleerlingen zelfs iets hoger dan die van de leerlingen van de vernieuwingschool.

Uit de resultaten komt naar voren dat alle drie de scholen ten opzichte van de benchmark afwijken, maar die verschillen zijn klein. Het grootste verschil is nog te vinden tussen de vernieuwende school en de Montessorischool op totaal niveau. In het algemeen valt te stellen dat er geen duidelijke beste school in het kader van leerling-tevredenheid uitspringt. Wanneer je als toekomstige leerling of ouder een keus moet maken tussen deze scholen is het verstandig vast te stellen wat je belangrijk vindt. Aan welke sector hecht je de meeste waarde? De cirkeldiagrammen in figuur 1 kunnen je hierbij een duidelijk beeld geven van de verschillen in het gebied van voorkeur tussen de scholen.

Om te onderzoeken wat de visie van de schoolleiding is op de tevredenheid van leerlingen is er op elke school een enquête onder teamleiders afgenomen. Hieruit blijkt dat op alle drie de verschillende scholen enquêtes worden afgenomen met betrekking tot het onderwerp leerling-tevredenheid. Tevens zijn er op deze mogelijkheden voor leerlingen om hun mening kenbaar te maken aan de schoolleiding. Er zijn hier wel verschillende varianten, zoals een klankbordgroep en een leerlingenraad. De scholen gaan verschillend om de resultaten van de enquêtes en de leerling-organen.

Tot slot

Tijdens het uitvoeren van het onderzoek zijn we tegen een aantal punten aangelopen die niet goed zijn te noemen. Allereerst bleek dat alle drie de scholen geïnteresseerd waren in het uitvoeren van een leerlingtevredenheidsenquête, voor wij met ons voorstel kwamen. Een deel van deze scholen nam een dergelijke enquête al eerder af. Dit heeft enige invloed gehad op het uitvoeren van ons onderzoek. Zo heeft de vernieuwingschool een duidelijke wens gehad een aantal vragen niet in de enquête op te nemen. Zodoende konden de resultaten van de nieuwe enquête vergeleken worden met de voorgaande. Een direct gevolg hiervan is het aantal vragen (40 ipv 59) die door alle scholen is beantwoord. Daarnaast is de medewerking van de conventionele school in de loop van het onderzoek gestagneerd. De enquête is, door inlogproblemen, niet afgenomen in de VWO5 groepen. Dankzij deze aspecten verliest de uitslag van dit onderzoek een en ander aan kracht. Toch kan er een degelijke conclusie getrokken worden uit dit onderzoek. Een verschil in tevredenheid bestaat, maar niet op alle negen gebieden. De keus van het schoolsysteem, de doelstellingen, heeft invloed op de tevredenheid van de leerling, op specifieke gebieden. Wanneer een school zich wil richten op een bepaald gebied kan dit doormiddel van de organisatie en doelstellingen van de school beïnvloed worden.

We beseffen ons terdege dat het aantal scholen beperkt is in dit onderzoek. Door meer scholen van elk schooltype, dat in dit onderzoek aan bod komt, deel te laten nemen in een vervolgonderzoek wordt de kracht van het onderzoek versterkt. De resultaten van het vervolgonderzoek kunnen vervolgens vergeleken worden met dit onderzoek. Dit zou onze conclusies kunnen versterken.

Verder kan daarnaast gebruik gemaakt worden van de scholen die bij Kwaliteitscholen in het systeem staan. Nu hebben wij als benchmark alle scholen genomen die deze enquête hebben afgenomen, het landelijk gemiddelde. Het is ook mogelijk om een specifieke selectie maken bij het kiezen van de benchmark. Wanneer bij Kwaliteitscholen het schooltype bekend is van elke school, kan hier gebruik van worden gemaakt. De scholen die aan het vervolgonderzoek deelnemen kunnen op deze manier ook per schooltype vergeleken worden met een specifieke benchmark en de benchmark die hier is gebruikt. Dit geldt ook voor het vergelijken met scholen in vergelijkbare regio's. Deze twee aspecten kunnen zelfs mogelijk ook gekoppeld worden bij het kiezen van een benchmark. Een probleem hierbij blijft dat elke school zijn eigen karakter heeft en hierdoor dus anders is, ook al is het schoolsysteem in grote lijnen gelijk tussen scholen. Daarnaast is een lidmaatschap bij Kwaliteitscholen vereist om bij de gegevens van andere scholen te komen. In het onderzoek komt naar voren dat er bij bepaalde onderzochte aspecten verschillen in tevredenheid is

tussen de onderzochte scholen. Om te onderzoeken welke onderdelen sterk en/of minder sterk van invloed zijn per aspect kan in vervolgonderzoek nadruk gelegd worden op deze specifieke aspecten. Door binnen deze categorieën meer, maar ook specifiekere, vragen te stellen is het mogelijk te achterhalen op welke punten de tevredenheid van leerlingen tussen de scholen verschilt. Hierbij kunnen in de vragen de verschillen tussen de schooltypes naar voren komen, zoals in de aanvullende vragen is gedaan (bijlage 2). Hierbij kan het noodzakelijk zijn dat voor deze aspecten, zoals klas, mentor, docenten en buitenschoolse activiteiten, interviews of enquêtes bij scholen afgenomen worden om te duidelijkheid te krijgen hoe deze aspecten georganiseerd zijn op alle deelnemende scholen.

Dankwoord.

Bij het tot stand komen van dit onderzoek en dit artikel is er een aantal mensen en instellingen die wij graag willen bedanken. Allereerst danken wij de drie scholen waar het onderzoek heeft plaatsgevonden. Daarnaast willen wij Kwaliteitscholen bedanken, specifiek Bert Both voor zijn informatie over Kwaliteitscholen en het ontwikkelen van de enquête. Ook bedanken wij de medewerkers van de Universiteit Utrecht: Michelle Oevermans, José Besselink en Alice Veldkamp. Tot slot bedanken wij graag Caroliene van Waveren Hogervorst voor de intensieve begeleiding tijdens het gehele proces.

Referenties

Borup, I. and B. E. Holstein (2006). "Does poor school satisfaction inhibit positive outcome of health promotion at school? A cross-sectional study of schoolchildren's response to health dialogues with school health nurses." *Journal of Adolescent Health* **38**(6): 758-760.

Engels, N. en A. Aelterman (2002). "Het welbevinden van leerlingen in het secundair onderwijs." *Welwijs* **3**: 28-33.

Kwaliteitscholen (2007). "Schoolindex leerlingtevredenheid." *Informatie onderzoeken*. Retrieved 25/06/2010, 2010, from <http://www.kwaliteitscholen.nl/kwaliteitsite/kwaliteitscholen/html/general.asp?PID=77>.

Kwaliteitscholen (2009). Schoolindex leerlingtevredenheid algemeen. *Onderzoeken*, Kwaliteitscholen.

Loukas, A. en J. L. Murphy (2007). "Middle school student perceptions of school climate: Examining protective functions on subsequent adjustment problems." *Journal of School Psychology* **45**(3): 293-309.

Okun, M. A. *et al.* (1990). "Grade level differences in school satisfaction." *Social Indicators Research* **22**(4): 419-427.

Verkuyten, M. en J. Thijs (2002). "School satisfaction of elementary school children: The role of performance, peer relations, ethnicity and gender." Social Indicators Research **59**(2): 203-228.

Bijlage 1 Enquête Leerling-tevredenheid.

Klik in één van de vijf kolommen het antwoord van uw keuze aan en ga verder

1. Als ik weer zou moeten kiezen, zou ik weer deze school kiezen

Deze en volgende vragen gaan over je klas

2. Ik kan met de meeste klasgenoten goed opschieten
3. Er wordt in mijn klas vaak gemopperd over school
4. Ik heb een gezellige klas
5. Mijn klasgenoten zijn voorzichtig met de spullen van een ander
6. Mijn klasgenoten zorgen ervoor dat de klas en de school netjes blijven
7. Er wordt weinig ruzie gemaakt in de klas
8. De les wordt regelmatig door drukke leerlingen verstoord

Deze en volgende vragen gaan over de veiligheid op school

9. Ik voel me veilig op school
10. Ik ben de afgelopen maanden op school bedreigd
11. Ik ben de afgelopen maanden op school bestolen
12. Ik ben de afgelopen maanden op school gepest
13. De afgelopen maanden zijn er spullen van mij vernield door andere leerlingen
14. Ik ben dit schooljaar gediscrimineerd door leerlingen van deze school

Deze en volgende vragen gaan over je resultaten

15. Ik ben tevreden over mijn cijfers en resultaten
16. Ik ben vaak bang dat ik een onvoldoende haal voor een toets
17. Ik heb moeite om opdrachten in de les op tijd af te krijgen

Deze en volgende vragen gaan over je mentor

18. Ik heb genoeg contact met mijn mentor
19. Mijn mentor houdt zich goed aan de afspraken
20. Ik heb veel vertrouwen in mijn mentor

Deze en volgende vragen gaan over het huiswerk

21. De leraren besteden in de les tijd en aandacht aan het huiswerk. Zij lezen de opdracht door, geven uitleg over de opdracht, hoe het antwoord gegeven moet worden en hoe je het antwoord het beste kunt vinden.
22. Ik heb er thuis regelmatig moeite mee om mijn huiswerk te maken
23. Bij het opgeven van huiswerk, repetities en overhoringen houdt de leerkracht er rekening mee hoeveel huiswerk we hebben voor andere vakken
24. Ik heb vaak moeite mijn huiswerk op tijd af te krijgen

Deze en volgende vragen gaan over het schoolgebouw

25. Wij hebben een schone school
26. Het schoolgebouw is goed ingericht voor lessen en activiteiten
27. De overblijfruimte is ruim en gezellig

Deze en volgende vragen gaan over de schoolorganisatie

28. Tijdens de pauze wordt er weinig rommel gemaakt
29. Als ik een klacht heb, dan wordt daar serieus naar geluisterd
30. De school treedt goed op tegen pesterijen
31. De school belooft soms dingen die niet waargemaakt worden
32. De roosterwijzigingen worden op tijd aan mij doorgegeven
33. De controle op afwezigheid en te laat komen is goed geregeld

34. De schoolregels worden eerlijk toegepast door de schoolleiding

Deze en volgende vragen gaan over je leraren

35. De regels zijn bij elke leraar anders

36. Ik krijg regelmatig complimenten van leraren

37. Ik denk dat de leraren zich voor 100 procent inzetten

38. Leraren komen regelmatig te laat in de les

39. Ik heb regelmatig discussies met leraren over het huiswerk

40. Ik heb regelmatig discussies met leraren over de cijfers

41. Ik vind dat de meeste leraren goed lesgeven

42. Als ik iets niet snap, dan kan ik bij mijn leraren terecht met mijn vragen

43. Ik heb een goed contact met de meeste leraren

44. Leraren letten op hun eigen taalgebruik en op dat van leerlingen

Deze en volgende vragen gaan over de lessen

45. Het komt vaak voor dat ik in de les zit te niksken

46. De leraren houden er rekening mee, dat leerlingen niet allemaal op dezelfde manier leren. Daarom leggen ze de lesstof op meerdere manieren uit en krijgt de ene leerling soms een andere opdracht dan een andere leerling

47. De leraren geven afwisselend les met uitleg, opdrachten, groepswerk en dergelijke

Deze en volgende vragen gaan over de activiteiten op school

48. Naast de lessen zijn er voor mij dit schooljaar voldoende activiteiten georganiseerd

49. Ik doe als het even kan mee aan activiteiten

50. Wij hebben leuke klassenfeesten en/of schoolfeesten

51. In vergelijking met vorig schooljaar is het dit schooljaar veel zwaarder

52. Welk "rapportcijfer" zou je de school willen geven?

Dit is de laatste vraag van deze vragenlijst. Beantwoord deze vraag. Het kan zijn dat de school nog enkele vragen stelt. Beantwoord die en druk dan op de verzendknop. Daarna kun je uitloggen.

53. Hier kun je een opmerking maken over de school, klas, de organisatie van de school en zo meer. Dat kan zowel positief zijn als kritisch. Net als dit onderzoek komt men niet te weten van wie de opmerking is. We adviseren je hier serieus mee om te gaan.

Bijlage2 Extra Vragen Enquête Leerling-tevredenheid.

1. Ben je een jongen of meisje
2. In welke klas zit je
3. Dit is een sfeervolle en gezellige school
4. Ik ben tevreden over hoe sterk de mening van leerlingen meetelt op deze school
5. Op deze school mag je best fouten maken
6. Leraren zouden mij veel meer kunnen stimuleren (aanmoedigen)
7. Ik ben tevreden over de manier waarop vakken samenwerken
8. Het lesmateriaal (schoolboeken) is over het algemeen goed leesbaar en duidelijk
9. De schoolbibliotheek en/of mediatheek zijn goed voorzien van boeken, naslagwerken, computers etc.
10. De school geeft voldoende steun bij het plannen en organiseren van de leerstof
11. De meeste opdrachten vind ik interessant en nuttig
12. Ik ben heel tevreden over de manier waarop leraren ons begeleiden als we zelfstandig werken
13. Als we zelfstandig werken is het vaak te rumoerig
14. Ik ben tevreden over de hoeveelheid klassikale les waarbij de docent alles klassikaal uitlegt en vragen stelt en beantwoord

Bijlage 3 Vragenlijst Schoolleiding

1	Welke visie heeft de school aangaande het thema leerling-tevredenheid?
2	Is uw school actief met het verkrijgen van leerling-meningen in het kader van tevredenheid over de school? <i>Ja, de school vergaard leerling-meningen door:</i> <i>Nee, de school is niet actief bezig met het verzamelen van informatie in dit kader, omdat (u kunt hierna door naar vraag 5):</i>
3	Heeft de school al eerder onderzoeken rond het thema leerling-tevredenheid of andere thema's gehouden op de school? <i>Ja, de school heeft al eerder onderzoek gedaan, namelijk:</i> <i>Nee, de school heeft nog geen eerder onderzoek gedaan naar leerling-tevredenheid, omdat (u kunt hierna verder met vraag 5):</i>

4	<p>Als blijkt uit een leerling-tevredenheid onderzoek dat uw leerlingen op één of meerdere aspecten minder tevreden zijn, of zijn geworden, worden er dan stappen ondernomen?</p> <p><i>Ja, de school pakt dit aan door:</i></p> <p><i>Nee, de school heeft er voor gekozen hier niets mee te doen, omdat:</i></p>
5	<p>Op diverse scholen zijn er leerling-organen aanwezig, welke gericht zijn op het vergaren van leerling-meningen en rapporteren aan de schoolleiding. Zijn er op uw school dergelijke leerling-organen?</p> <p><i>Ja, op onze school hebben leerlingen de mogelijkheid om:</i></p> <p><i>Nee, op onze school zijn er geen dergelijke leerling-organen, omdat (u kunt hierna verder met vraag 8):</i></p>
6	<p>Hoe actief zijn de leerlingen in dit soort organen m.b.t. het verkrijgen van de mening van leerlingen?</p>

